

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 33 Volume: 7 Issue: 33

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YENİ BİR YAZINSAL TÜRÜ ANLAMLANDIRMA: NAMIK KEMAL VE AHMET MİDHAT EFENDİ'YE GÖRE ROMAN

SIGNIFYING OF A NEW LITERARY GENRE: NOVEL ACCORDING TO NAMIK KEMAL AND AHMET MİDHAT EFENDİ

Nuray KÜÇÜKLER KUŞCU*

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma süreci Tanzimat dönemi yazarlarının Batı edebiyatını tanımasına olanak sağlamıştır. Yazarlar yeni edebiyatın yeni anlatım olanaklarından biri olan romanla bu süreçte tanışmışlardır. Dönem yazarları, bir yandan kurgusal düzlemde bu yeni türün anlatım olanaklarından yararlanarak yapıtlar ortaya koyarken öte yandan kuramsal düzlemde bu yeni türe dair bir çok tartışma yürütmüşlerdir. Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi yürütülen bu tartışmalarda iki önemli isimdir. Bu çalışmanın amacı, Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi'nin romana nasıl bir anlam yüklediğini yazarların kuramsal görüşleri üzerinden ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Roman, Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi.

Abstract

The westernisation period of Ottoman Empire made it possible for the Tanzimat era writers to know the Western literature. The writers learn the novel as a new kind of possibility of the new kind of literature to narrate. The writers of this era on one hand wrote new works with the narrating possibilities of this new genre and on the other hand they made theoretical discussions about this new genre and about its new narrating styles. Namık Kemal and Ahmet Mithad Efendi are the prominent names of this discussions. The aim of this study is to put forward what kind of a meaning the novel had for Namık Kemal and Ahmet Mithad Efendi depending on their theoretical views about this new genre.

Keywords: Novel, Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi.

Giriş

Romanın Batı edebiyatında ortaya çıkışı bir toplumsal değişim sürecine ilişkindir. Batı'da feodaliteden kapitalizme geçiş süreci, orta sınıfı ve bu sınıftan insanları anlatan yeni bir anlatı türünü ortaya çıkarmıştır. Minâ Urgan'ın söylediği üzere, ilk romancıların çoğu, yüksek sınıftan gelen Fielding dışında Defoe ya da Richardson gibi, ortasının ticaretle uğraşan çok tipik temsilcileridir: "Yüksek sınıflar, gerçeklerden kopuk romance'lardan ya da Restorasyon Çağı'nın ahlak kavramlarını alaya alan hafif komedyalardan hoşlanırken; çoğu Püriten kökenli olan bu orta sınıf yazarları, gerçeklere ellerinden geldiğince bağlı kalarak, kendi sınıflarından insanların yaşantısını anlatmak, onların duygusal ve ahlaksal sorunlarını ele almak" istemişlerdir (Urgan, 2010: 744-745). Bu bağlamda Batı'nın kendi deneyimlerinden ve çağın toplumsal ve siyasal değişimlerinden beslenen roman, dönemin ruhuna uygun yeni bir anlatı türü olarak varlık göstermiştir.

* Okt. Dr., İstanbul Üniversitesi, HAYEF, Türkçe Eğitimi Bölümü.

Romanın Türk edebiyatında ortaya çıkışı yine bir toplumsal değişimin sonucudur. Ancak bu toplumsal değişim, Batı'da yaşananlardan farklıdır. Yeni bir yazınsal tür olarak roman Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma sürecinde, yazarların Batı edebiyatını tanınmasıyla, on dokuzuncu yüzyılda Türk edebiyatına girmiştir. Dino'nun dile getirdiği üzere Türk romanı, tarih bakımından, ülkenin bütün kurumlarını değiştirecek olan yeni bir yönelişin başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülmesi ve aydın bir çevrenin Batı uygarlığının bilincine varması, Türkiye'de belirecek ve edebiyat tarihinde yeni bir çağı başlatacak olan kültür gelişimini oluşturmuştur (Dino, 2008: 12). Bir başka deyişle Türk romanı, Batılılaşma sürecinin bir ürünüdür. Bu konuda Tanpınar, *"Türk romanı mütalaa edilirken göz önünde tutulması lâzım gelen ilk hakikat bu romanın memlekette öteden beri mevcut hikâye şekillerinin tabii bir gelişmesiyle doğmadığı, bir an'nenin olduğu yerde bırakılıp yerine yenisinin kurulması şeklinde başladığı keyfiyetidir. Roman bize dışarıdan gelir. Bunu söylemekle nev'i doğuran evoliüsyonun cemiyetimiz içinde tamamlanmış olmadığını hatırlatmak istiyoruz"* der (Tanpınar, 2005: 59).

Berna Moran da Türk romanının kuruluşunun Batı kaynaklı olduğuna değinir ve *"Türk Romanı ve Batılılaşma Sorunu"* adlı makalesinde Türk romanının kuruluşuna dair şunları dile getirir:

"Biliyoruz ki bizde roman, Batı'da olduğu gibi feodaliteden kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir tür olarak çıkmadı ortaya. Batı romanından çeviriler ve taklitlerle başladı; yani Batılılaşmanın bir parçası olarak." (Moran, 1999: 9)

Bu bağlamda Batılılaşma süreci, Tanzimat döneminden itibaren yazarların yeni bir edebiyat olarak Batı edebiyatını tanımalarına olanak sağlamış, yazarlar bu yeni edebiyatın kendileri için yeni anlatım olanaklarından biri olan romanı, Türk edebiyatında kurmaya çalışmışlardır. Bir yandan kurgusal düzlemde bu yeni türün anlatım olanaklarından yararlanarak yapıtlar ortaya koyarken öte yandan kuramsal düzlemde bu yeni türe dair bir çok tartışma yürütmüşlerdir. Yürütülen bu tartışmalarda, Namık Kemal ve Ahmet Midhat iki önemli isim olmuş, yeni bir yazınsal tür olarak romanı anlamlandırırken Türk romanının kuruluşuna önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi'ye Göre Roman:

Namık Kemal, Tanzimat döneminde gelişen yeni Türk edebiyatında yeni bir yazınsal tür olan romana dair tartışma yürüten önemli bir yazardır. Namık Kemal için yeni edebiyatın getirisi olan roman anlayışı "edebiyat-ı sahiha" anlayışı olarak özetlenebilir. Bu anlayış geleneksel anlatı motiflerinden kopma ve yeni bir tür olarak romanda olanaklıyı ve gerçeğe uygun olanı anlatma anlamına gelir.

Ona göre eski edebiyat hakikatlerden uzaktır. Bu konuda, *"Dîvânlarımızdan biri mütâla'a olunurken insan; muhtevî olduğu hayâlâtı zihnide tecessüm ettirse etrafını ma'den elli, deniz gönüllü, ayağını Zuhâl'in tepesine basmış, hançerini Merih'in göğsüne saplamış Memduhlar, feleği tersine çevirmiş de kadeh diye önüne koymuş; cehennemi alevlendirmiş de dağ diye göğsüne yapıştırmış; bağırdıkça arş-ı âlâ sarsılır ağladıkça dünya kan tufanlarına gark olur âşıklar, boyu serviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözli, yılan saçlı ma'sûkalarla mâl-a-mâl göreceğinden kendini devler, gulyabanîler âleminde zanneder."* (Namık Kemal, 1989: 342) diyen Namık Kemal'e göre, eski edebiyatta eksik olan öğeler, yeni edebiyatta mevcuttur. Tanpınar'ın dile getirdiği üzere, *"Nâmık Kemal'in eskiye hücum ettiği noktalar onu evvelâ hakikate, sonra da tabiatı yahut tabiat-ı eşyaya uygun bulmamasıdır. O eskilerin edebiyat anlayışına ve hayal sistemine hücum eder. Ona göre eski edebiyat insanla hayat arasında tam bir münasebet kuramamıştır."* (Tanpınar, 2006: 379) Namık Kemal bu yüzden, eski edebiyatı değil yeni edebiyatın yeni anlatım olanaklarını benimser. Onun eski edebiyat karşısında, yeni edebiyatın anlatım olanaklarını önemseyen tavrı "İntibah" romanına yazdığı önsözde çok net görülür:

"Kuvve-i hayal şarkta bittabi garbe galip olduğundan ve avrupalılar –her fende olduğu gibi- edebiyatta dahi Hint'in, Yunan'ın, Arap'ın Acem'in mukallidi bulunduğundan bu tarz-i hassın mucidi olmak şerefi dahi bizim ecdadımıza kalır. Şu kadar var ki Avrupalılar taklit ederken bir şeyin hakikaten

taklide şayan yerlerini ediyorlar. İşte o kabîlden olarak kendilerine bir nümune-i edeb bulmak için arabin, acemin ve sair elsine-i kadîmenin âsar-ı muteberesini tercüme etmişler. Mantık ve âdaba mutabik gördükleri yerlerini misal-i imtisal etmişler, içlerinde akıldan hariç mübalâğa, hiçbir şeye benzemez teşbih görmüşler ise ona ittiba etmemişler, cinas-i lâfzî gibi zevzeklikleri de makbul tutmamışlar. Ona binaen biz daima Avrupa lisanlarının edebiyatça gerek intihap ettikleri kavaid-i külliyyeye gerek ihtiyar eyledikleri tarz-i taklide tâbi olmak mecburiyetindeyiz. Çünkü gerek o kavaid-i külliyye, gerek o tarz-i taklit avrupanın evham-i heveskârisinden çıkma birtakım hayalât değil sırf hakikat ve tamamıyla sevk-i tabiattır.” (Namık Kemal, t.y.: 7)

Roman, yeni edebiyatın getirisi olan yeni anlatım olanaklarından birisidir. Eski edebiyatta olmayan, gerçeğe ve insana yaslanan, hayatla bağ kuran yön, romanda mevcuttur. Namık Kemal, yeni edebiyat türlerinden biri olan romanı bu yüzden önemser.

Namık Kemal, “İntibah” romanına yazdığı önsözde ayrıca “hikâye” olarak adlandırdığı romanın işlevi üzerinde de durur. O, romana iki önemli işlev yükler ve bu işlevlere yaptığı kısa roman tanımında yer verir:

“Bundan başka hikâye yazmakta bir vazife daha vardır. O da muhatabını islah etmek veya eğlendirmek için münasebetli münasebetsiz, akla ağza ne gelirse söylemek tarz-i kudemapesendanesini terk ile tabiat-i beşeriyenin tahliline çalışmaktır.” (Namık Kemal, t.y.: 6)

Onun yapmış olduğu bu kısa tanımında, romana yüklenen işlev de görünür. Namık Kemal’e göre romanın iki işlevinden biri eğlendirerek öğretmek diğeri ise insanlığı tahlil etmektir. Bu bağlamda ona göre roman, hem eğitici olmalı hem de hayatla bağlar kurup toplumsal yaşamı yansıtmalıdır. Namık Kemal’in roman anlayışında görülen bu durum, onun edebiyata dair geliştirdiği ilkelerden ve genel edebiyat anlayışından bağımsız düşünülemez. Kaplan’ın söylediği üzere, Namık Kemal’in edebiyatı “sosyal fikirler edebiyatı” olarak özetlenebilir. O, “bütün edebî eserlere yaygın olmak üzere, prensip mahiyetinde iki düşünce ileriye sürmüştür.” Bunlardan birincisi, “ahlakî edebiyat tarifinin yorum ve genişletilmesinden ibaret olan sosyala fayda” düşüncesidir. İkincisi ise, ilkiyle yakından ilgili olan “edebiyatın hakikî, dünyevî ve reel olması düşüncesidir.” (Kaplan, 2007: 18-19)

Namık Kemal ayrıca “Celaleddin Harzemşah” adlı tiyatro yapıtına yazdığı önsözde de romanı kuramsal açıdan ele alır. Romanın sunmuş olduğu yeni anlatım olanaklarını geleneksel anlatılarla karşılaştırarak değerlendirir. Bu konuda şöyle söyler:

“Roman kısmını da millete nev-zuhur ‘addettiğimize taaccüb olunmasın? âsar- kadîmde İbret-nümâ gibi, Muhayyelat gibi, Aslı ile Kerem gibi, Ferhat ile Şîrîn gibi birtakım hikâyeler vardı. Fakat kitabhane-i âdâbımızda mevcut olan birkaç tercümeden anlaşılacağı vechile romandan maksad güzerân etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan vak’ayı ahlak ve âdât ve hissiyât, ve ihtimâlâta müte’allik her türlü tafsilâtıyla berâber tasvîr etmektir.” (Namık Kemal, 1989:347)

Bu açıklamada romana dair yer alan akla uygun olma ve “güzerân etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan vak’a” nitelendirmesi gerçeğe uygunluk ilkesi olarak özetlenebilir. “Edebiyat-ı sahiha” olarak nitelendirilebilecek bu durumun kaynağı, Namık Kemal’in dünya görüşüdür. O, dünya görüşünde akıl ve irade kavramlarını merkeze koyarak yeni bir hayatı ve bu hayatın içerisinde etkin bir birey olacak akıl ve irade sahibi insanı oluşturmaya çalışır. Aktaş’ın dile getirdiği üzere, Namık Kemal’in teklif ettiği insan tipi uhrevî değil dünyevîdir. Doğüstü güçlere değil kendi gücüne inanmaktadır. Bu insan aklını, irade gücünü ve bilgisini kullanarak doğaya hâkim olabilecek bir insandır. Kaynağını akıldan ve kendi iradesinden alan yeni bir yaşama taliptir (Aktaş, 1993: 11-12). Yeni yaşamı sağlayacak olan, yeni insanın gerçekleştireceği ilerlemedir. Öcal’ın söylediği gibi, aklına güvenen, iradesiyle yaşamı şekillendirmek isteyen yeni insan, değer olarak benimsediği ilerleme fikrine bağlı olarak, bütün iletişim araçlarının toplumsal yarar sağlamasını ister. “İlerlemeyi sa’ya ve maarife bağlayan yazar, edebiyatın da buna yardımcı olması gerektiğine işaret eder.” (Öcal, 2005: 8)

İşte Namık Kemal için roman, ilerlemeyi bir değer olarak kabul eden yeni insanı ve bu insanın oluşturacağı yeni toplumu kurmakta yararlanılabilecek olan bir yazınsal türdür. Roman

ona göre, eski anlatılarda olmayan yeni anlatım olanaklarına sahiptir, gerçeklere yaslanır. Bu nedenle yaşamın somut yönüyle ilgilidir ve toplumsal yarar sağlar.¹

Türk romanının henüz kurulmaya çalışıldığı süreçte, bu türe özgü kuramsal değerini ve tartışmalarda, Ahmet Midhat Efendi de önemli bir yere sahiptir. O, bir çok yazısında romanı kuramsal düzlemde ele alıp tartışır.

Ahmet Midhat Efendi'nin yeni bir anlatı türü olan romanı çeşitli açılardan ele alıp tartıştığı yazılardan biri "Hikâye Tasvir ve Tahriri" başlığını taşır. bu yazıda Ahmet Midhat, "hikâye" olarak adlandırdığı romanı yazılış yöntemine göre dörde ayırır. Ona göre en alt tabakadaki hikâye "bir vakaya vaka-ı sâire idhaliyle işi iğlâk ve işkâle düşürmeksizin sathice nakl ve rivâyet" eden hikayelerdir. Ancak bu tür hikâyeler Ahmet Midhat'a göre, roman yazmanın amacına hizmet etmez. Ahmet Midhat'a göre hikâye yazmanın amacı "hikemiyâttan ahlâktan bazı esasları mudhike veya mü'lime bir sûret-i rivâyetle erbâb-ı mü'talaaya telkîn" etmektir ve ilk tabakada yer alan hikâyeler bu amacı gerçekleştirmez. Ahmet Midhat'ın roman sınıflandırmasının ikinci katmanında kurgunun tek bir kahramana bağlı olmadığı romanlar yer alır. O bu tür romanları şöyle tanımlar: "Yalnız bir adamın sergüzeşt-i mebhüs-ün-anh değildir. Birkaç kimseye şumûlü olan bir vak'anın her şubesi cem'edilerek bir neticeyi intaç eylediği gösterilir ki o netice ashab-ı vekayi'in cümlesi hakkında erbâb-ı mü'talaanın nazar-ı dikkatini celbeder." Ahmet Midhat Efendi'nin üçüncü tabaka olarak nitelendirdiği romanlarda ise "erbâb-ı mü'talaanın nazar-ı dikkati yalnız neticede zuhûr edecek garâbete davet edilmeyip, âzâ-yı vak'adan her birinin tavır ve istidadları nazar-ı erbâb-ı mü'talaada tasvir edilir." Ayrıca bu tarz romanlarda zaman ve mekânın mutlaka "tayin olunması" gerekir. Zaman ve mekân "tayin etmek" için ise, "tayin olunan zaman ve mekânın ahvâline dair pek mükemmel malûmat iktisab etmek vâcibeden olup halbuki bu malûmatı tarifât-ı coğrafiye tarzında dahi zikr etmeyerek âzâ-yı vakanın tavır ve istidadları içinde tasvir ve işrab etmek lâzım gelir." Ahmet Midhat Efendi'nin yazılış yöntemi açısından en üst katmana yerleştirdiği roman türü, "bir kaç hikâyenin nokta-i içtimai"dır. Ona göre, "bu kabil hikâyelerin lâyhâsı o kadar geniştir ki muharrir yalnız ahlâk ve âdât-ı ümemi ve etvâr-ı mütehâlîfe benî Âdemi değil, hattâ tarihin en ehemmiyetli vukuât ve muhâkemâtını dahi hikâyenin muahhezât ve muhâkematı içine idhal ederek bahsine vüs'at verdikçe verir." (Ahmet Midhat Efendi, 1979a: 53-56)

Adı geçen yazıda dikkati çeken en önemli nokta, Ahmet Midhat Efendi'nin, Türk romanının henüz kurulmaya çalışıldığı bir dönemde, roman yazma yöntemi üzerine düşünmüş olmasıdır. Handan İnci, bu yazının Türk edebiyatında romanın teknik problemleri üzerine kaleme alınmış ilk yazı olduğunu ve Ahmet Midhat'ın kurgu sorunlarına ne kadar erken bir tarihte dikkat etmeye başladığını gösterdiğini söylemektedir. İnci'ye göre Ahmet Midhat için "romanda önemli olan önemli olan 'suret-i tasvir ve tahrir 'i, yani nasıl yazılıp nasıl kurulduğudur." (İnci, 2005: <http://www.ykykultur.com.tr/dergi/?makale=551&id=75>)

Ahmet Midhat Efendi'nin romana dair düşüncelerinin yer aldığı yazılardan bir başkası Şark Mecmuası'nda 1880 yılında yayımlanan yazısıdır. O, bu yazıda romanların ahlaksal yönünü tartışmaya açmış bu durumu tartışırken kısa bir roman tanımı yapmıştır. Ona göre, "roman denilen şey, bir cemiyet-i beşeriye içinde görülen ahvâlden birisini veyahut bazılarını kâğıt üzerine koymaktan ibarettir." (Ahmet Midhat Efendi, 1979b: 64) Bu bağlamda roman, içeriksel olarak toplumsal hayatın bir yansımasıdır ve "bazı vukuattan terekkiüp eylediğine ve o vukuat dahi ahlâk-ı umûmiye tarafından gösterilen suretten ibaret olacağına göre ahlâk-ı umûmiyeden bir roman çıkarmak için vukuat-ı umûmiyeye atf-ı nazar-ı tedkik eylemek lâzım gelir." (Ahmet Midhat Efendi, 1979b: 64-65)

Kaleme aldığı düşünceleri doğrultusunda, Ahmet Midhat'ın romanın hem anlatım tekniği ve kurgusu hem de içeriği üzerine düşünen bir yazar olduğunu söylemek mümkündür.

¹Namık Kemal için söz konusu olan bu durum Tanzimat döneminin geneline egemendir ve yazarların romana toplumsal ve eğitsel bir işlev yüklemesine neden olmuştur. Beyaz'ın söylediği üzere, "Tanzimat dönemi edebiyatının temelinde bilgilendirme, eğitime, okuyucuya belli mesajlar verme amacı vardır. Halbuki klasik edebiyat, böyle bir işlevi görmediği için bundan çok uzaktır." Yasin Beyaz (2014) "Millî Edebiyat Döneminde Tenkit", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7/ Sayı:31, s. 70.

O, bir yandan roman tekniği ve kurgusu üzerine kafa yorar diğer yandan romana konu edilinen olayların toplumsal yaşamla ilişkili olduğunu, bu nedenle romanın ahlaksal yönünün toplumsal ahlaktan bağımsız olmadığını düşünür.

Öte yandan Ahmet Midhat'ın romanın ahlaksal yönüne dair düşüncelerinde var olan bir başka şey ise, romanın işlevine dairdir. 1887 yılında kaleme aldığı "Romanlar ve Romancılık" başlıklı makalesinde "romandan maksad hakikî kari'lerin ezhânını tenvîr ve ahlâkını tehzîb ederek ulûv-i cenâbını inbisâta getirmektir" diyerek kendi roman anlayışını ortaya koyarken; romanın asıl işlevinin okuyucuların ahlakını ve düşünsel dünyalarını geliştirmek olarak görür (Ahmet Midhat Efendi, 5 Kânun-ı Evvel 1887). Özdemir ve Göçen'in dile getirdikleri üzere, "Ahmet Midhat Efendi görev bilinci olan bir insandır. Bu görev de halkı bilgilendirmektir. Bu görev için ilk basamak olan edebiyat, insanı yetiştirip yükselten ve manen yücelten bir işleve sahip olmalıdır. Bir edebiyat eseri, okurun sıkılmadan eğitim göreceği küçük bir okul niteliği taşınmalıdır. Bir edebiyat eseri, okurun sıkılmadan eğitim göreceği küçük bir okul niteliği taşınmalıdır." (Özdemir ve Göçen, 2014: 219) Bu bağlamda Ahmet Midhat Efendi'nin genel olarak edebiyata eğitici bir işlev yüklediğini ve roman anlayışının da bu düşüncesinden bağımsız olmadığını söylemek mümkündür. Yılmaz'ın söylediği gibi, Ahmet Midhat romanı bir eğitim ve öğretim aracı olarak görür. Roman halkın anlayacağı bir dille yazılmalı ve konusu iyiyi, güzeli, faydalıyı telkin etmelidir. Okuyucular roman okuduklarında, kendilerini toplumda günlük hayatlarını yaşıyormuş gibi hissetmeliler ama iyilikleri ve güzellikleri görüp imrenmeliler, kötülük ve çirkinliklerden ise ibret almalıdırlar (Yılmaz, 2002: 80). Bu bağlamda Ahmet Midhat Efendi, Namık Kemal'in roman anlayışına benzer bir biçimde, yeni bir tür olarak romana yüksek ahlaklı yeni okur kitlesinin yaratılması işlevini yüklemektedir.

Ahmet Midhat'ın roman anlayışı tek boyutlu değildir. O yeni Türk edebiyatının bir ürünü olan bu yeni yazınsal türü anlatım tekniği ve kurgu, içerik, ahlaksal yön gibi açılardan ele almasının yanı sıra, tarihsel olarak da değerlendirir. Bu değerlendirmenin bulunduğu çalışmalarından bir tanesi "Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar" adlı eseridir. Ahmet Midhat Efendi bu eserinde romanı, kurgu temelli anlatı türlerinden biri olarak ele alır ve çağa göre gelişen bir roman tarihi yazar.

Ahmet Midhat, bu kitapta romanın tarihini anlatırken, bu yazınsal türün kaynağı olarak ilk kurgusal anlatıları görür. Böylece kitabında insanlık tarihinin eski kurgusal anlatılarından başlayarak kendi çağına kadar geçen süreci aktarır. Bunu yaparak romanın süreç içerisinde olgunlaşarak bugünkü halini almış olduğunu ortaya koyar. Onun tüm kurgusal anlatılara aynı gözle bakmasının nedeni, bu anlatıların hepsinin kurmacaya dayandığını ve tarih boyunca değişerek bugüne geldiğini düşünmesidir.²

Adı geçen eserde Ahmet Midhat, insanın harika hikâyeler dinlemek isteğinin doğurduğu romanın ilk örneklerinin Homeros ve Hesiodos'ta bulunduğunu belirtir: "Romanların aslı işte Homer ve Heziyod'da görüldüğü üzere insan evladının harik-i ade şeyleri dinlemeye rağbet-i mecbulesi olduğunu ele almayacak olursak romancılık denilen şeyin ne tarihini yazabiliriz ne de mahiyetini tayin eyleyebiliriz." (Ahmet Mithat, 2013: 31)

Ahmet Midhat'a göre roman, insanlığın olağanüstü hayalleri dinleme isteğiyle doğmuş, daha sonra bu hayaller "Romanların aslı havarik-ı hayalat-ı istimaya nev-i beşerin meftuniyet-i mecbulesi olup bilahare bu hayalatın taklid-i hakikate doğru nasıl tahavvülata nail olduğunu

² Nüket Esen bu konuda şöyle söyler: "Ahmet Mithat, anlatının doğuşunu romanın doğuşu olarak anlamaktadır. Epik ve romans gibi diğer öyküleme biçimlerine değinmeksizin, bütün anlatı alanını roman olarak adlandırmaktadır. Sonra da, roman alanındaki değişiklikleri sadece konularını dikkate alarak yüzyıllara göre aktarır. Yani bu romanların içerikleriyle ilgilenmektedir. Romanın ortaya çıkışı ve gelişimi alanında hiçbir kırılma görmez; aslında Ahmet Mithat'ın söylediklerinde, romanda bir konudan diğerine geçiş dışında hiçbir gelişme görülmemektedir. Roman, 19. Yüzyıldaki gerçekçi aşamaya ulaşmaya kadar problematik olmaan, pürüzsüz bir değişim sürecinden geçmektedir. Ahmet Mithat gibi Osmanlı entellektüelleri, Batı'nın yaşadığı, diğer anlatı biçimlerinden yüzyıllar sonra doğan romanın ortaya çıkışını da hazırlayan sosyoekonomik ve epistemolojik kırılmanın ayırıcında değildiler. Feodalizmden kapitalizme geçiş, burjuvazinin ve onunla birlikte bireyciliğin doğuşu ve ampirik pozitivizmin ortaya çıkışı gibi, romanda yaşamın nesnel bir biçimde yansıtılmasına yol hazırlayan gelişmeler henüz Osmanlı entellektüellerinin bilgi eşliğine ulaşmamıştır." Nüket Esen, "Bir Osmanlı'nın Batı Romanına Bakışı: Ahmet Mithat'ın Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar'ı", *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İstanbul. İletişim Yayınları, s. 53.

görüvermekte hiç acelemiz yoktur" şeklinde dile getirdiği üzere, hakikatin taklidine doğru bir değişim geçirmiştir (Ahmet Mithat, 2013: 33).

Bu değişim sürecini bir roman tarihi biçiminde yazan Ahmet Midhat, adı geçen eserinde romanın başlangıcı olarak Homeros ve Hesiodos'u, yani tarih öncesini, gösterdikten sonra (Ahmet Mithat, 2013: 31); Orta Çağ anlatılarını ele alır ve Orta Çağ romanının şövalye romanları olduğunu söyler (Ahmet Mithat, 2013: 42); romanın Yeni Çağ'da geldiği yeri ele alırken bu çağın anlatılarının halk diliyle yazıldığını ve sıradan insanı konu edindiğini belirtir (Ahmet Mithat, 2013: 51); 17. ve 18. Yüzyıldaki romanlar ise siyasal romanlardır (Ahmet Mithat, 2013: 61). Esen'in dile getirdiği üzere Ahmet Midhat, toplumsal sorunların artışına paralel olarak siyasal romanlar ortaya çıktığını düşünür. Ahmet Midhat'ın siyasal roman dediği romanlar, dönemin toplumsal sorunlarını sergileyen, bu sorunların çözümüne katkıda bulunmaya çalışan metinlerdir. O, bu romanları yararlı toplumsal metinler olarak değerlendirir. Bu düşünce Ahmet Midhat'ın kendi toplumunda gördüğü yanlışları düzeltme ve Osmanlı halkını eğitme konularında yararlı bir araç olarak roman anlayışıyla da uyumludur (Esen, 2010: 51).

Tüm bunlarla birlikte Ahmet Midhat'ın, romanın olağanüstü hayallerden hakikatin taklidine doğru geliştiğini düşünmesine rağmen, kendi çağının romanlarını hayali-hakiki ayrımıyla tasnif etmeyi reddettiğini söylemek yerinde olacaktır. Bunun nedeni, roman adı verilen yazınsal türün mutlaka hayali olacağını düşünmesidir. Bu konuda, "*ismi roman mıdır? Mutlaka hayali olacak! Artık bunu tekrar 'hayali' diye tavsif lazım gelir mi? İsmi 'şeker' midir? Mutlaka tatlı olacak! Onu tekrar 'tatlı' diye tavsife ihtiyaç kalır mı?*" (Ahmet Mithat, 2013: 72) diyen Ahmet Midhat'ın hayali sözcüğü ile kastettiği şey, romanın kurgusunun ya da olay örgüsünün düzenlenişidir. Hayal ile kastettiği şey romanın düzenlenişi olduğu için, ona göre gerçekçilik akımına ait romanlarda bile hayali öğeler vardır. Hatta Homeros ile Emile Zola arasında, insanların harika şeyler dinlemek isteği üzerinden bir ortaklık kurmak bile mümkündür: "*ta Homer zamanında da insan oğlu hovarıkın hikâyesini istima meftuniyetinde imiş, şimdi Emil Zola zamanında da!*" (Ahmet Mithat, 2013: 36)

Sonuç

Batı edebiyatında roman, toplumsal ve ekonomik değişimlerin sonucunda, yeni bir toplum modelinin bireyi ve bireyin yaşamını aktaran anlatısı olarak ortaya çıkmıştır. Romanın Türk edebiyatında ortaya çıkışı ise Batı'dakinden farklıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma süreci, yazarların Batı edebiyatını tanımasını sağlamış, Tanzimat yazarları, Batı'da ortaya çıkan bir yazınsal tür olarak romanla bu süreçte tanışmışlardır. Dönem yazarları, bir yandan yeni tanıştıkları bu türde kurgusal denemeler yapmış diğer yandan da bu türe dair kuramsal tartışmalar yürütmüş, böylece romanı anlamlandırmaya çalışmışlardır.

Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi Tanzimat döneminde kurgusal ve kuramsal yapıtlarıyla Türk romanına önemli katkılarda bulunmuş isimlerdir. Namık Kemal'in roman anlayışı, "edebiyat-ı sahiha" olarak özetlenebilecek bir anlayıştır. Namık Kemal, yeni edebiyatı ve bu edebiyatın getirisi olarak romanı olanaklıyı ve gerçeğe uygun olanı anlatmayı sağladığı için önemsemıştır. Ona göre, gerçeğe ve insana yaslanan, hayatla bağlar kuran bu yazınsal tür ile toplumu eğlendirerek eğitmek mümkün olacaktır. Bir başka deyişle roman, akıl ve irade sahibi yeni insanı ve bu insanın oluşturacağı yeni toplumu kurmakta yararlanılabilecek olan bir yazınsal türdür.

Öte yandan Ahmet Midhat'ın roman anlayışı, anlatı tekniği, tarihsel gelişim ve ahlaksal yön gibi farklı boyutları içeren bir anlayıştır. Onun için romanın teknik sorunları önemlidir. Roman yazarı romanın tekniğine de kafa yormalıdır. Ahmet Midhat'ın roman anlayışında, romanın tekniği kadar, tarihsel gelişimi hakkındaki düşünceleri de yer tutar. Roman tarihi ona göre, harika hayallerden hakikatin taklidine doğru bir gelişim göstermiştir. Geldiği noktada toplum sorunlarını sergileyen bir anlatı olmuştur. Bu nokta, Ahmet Midhat'ın roman anlayışındaki ahlaksal bakışla birlikte düşünülebilecek bir noktadır. Ahmet Midhat için

romanın sadece sorunları sergilemesi yetmez. Roman, sergilenen sorunların düzeltilmesi, yüksek ahlaklı okur kitlesinin yaratılması gibi ahlaksal bir işlev de yüklenir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Midhat Efendi (1979a). "Hikâye Tasvir ve Tahlili", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III*, haz. Mehmet Kaplan vd., İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2530, s. 53-62.
- Ahmet Midhat Efendi (1979b) "Romancı ve Hayat", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III*, haz. Mehmet Kaplan vd., İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2530, s. 63-69.
- Ahmet Midhat Efendi, "Roman ve Romancılık", *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 2847, 5 Kânun-ı Evvel 1887
- Ahmet Mithat (2013), *Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar*, haz. Nüket Esen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- AKTAŞ, Şerif (1993). "Namık Kemal ve İnsan", *Doğumunun Yüz Ellinci Yılında Namık Kemal*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 1-13.
- BEYAZ, Yasin (2014). "Milli Edebiyat Döneminde Tenkit", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, ISSN: 1307-9581, Cilt: 7/ Sayı: 31, s. 68-80.
- DİNO, Güzin (2008). *Türk Romanının Doğuşu*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- ESEN, Nüket (2010). "Bir Osmanlı'nın Batı Romanına Bakışı: Ahmet Mithat'ın Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar'ı", *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İstanbul: İletişim Yayınları. s. 48-54.
- İNCİ, Handan (2005). "Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu", *Yapı Kredi Yayınları kitaplık Dergisi*, Sayı: 87
<http://www.ykykultur.com.tr/dergi/?makale=551&id=75> ağ adresinden 08.08.2014 tarihinde edinilmiştir.
- KAPLAN, Mehmet (2007). *Tevfik Fikret: Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- MORAN, Berna (1999). "Türk Romanı ve Batılılaşma Sorunu", *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış I*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 9-20.
- Namık Kemal (1989). "Mukaddime-i Celal", *Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, haz. Kazım Yetiş, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 3546, s. 341-379.
- Namık Kemal (t.y.). "Son Pişmanlık Mukaddimesi", *İntibah*, yay. haz. Mustafa Nihat Özön, Ankara: Akba Kitabevi, s. 1-6.
- ÖCAL, Oğuz (2005). "Giriş", Namık Kemal, *Celâleddin Harzemşah*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 5-30.
- ÖZDEMİR, Mehmet ve GÖÇEN, Gökçen (2014). "Ahmet Midhat Efendi ve Felâton Bey ile Rakım Efendi Romanında Değerler Eğitimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, ISSN: 1307-9581, Cilt: 7/ Sayı: 31, s. 215-240.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, haz. Abdullah Uçman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005). "Romana ve Romancıya Dair Notlar I", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 64-67.
- URGAN, Minâ (2010). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- YILMAZ, Durali (2002). *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, İstanbul: Ozan Yayıncılık.